ZBIOR

Wiadomości Tygodniowych

w Krakowie

Kwartał trzeci Num: 2.

Dnia 8. Sierpnia R. P. 1784.

Jeśli Młodzi czyli Starzy Sędziami maią bydź?

Wywiedzieliśmy ſię iż otnocy raczey niżli niewiaſty, uczeni nizli nieukowie maią ſądzić: teraz potrzeba wiedzieć, ieśli młodzi czyli ſtarzy lepieyby byli Sędziami. Za młodemi mogą te przyczyny przynieść. Którzy maią roſtropność i baczenie oſtre, ci mogą bydź Sędziami: ponieważ baczenia, obrotu, roſtropności do rozſądku potrzeba. Ale młodzi ludzie maią baczenie, obrot, roſtropność. Bo iż maią ieſzcze świeże koncepty i zamyſły w głowie, więcey rozumem mogą ruſzyć, niżli ſtarzy, któ-

rym iuż o rzeczach dyskursy wywietrzały. Przeto młodzi raczey niż starzy maią bydź Sędziami. Gdzieby nie raczey umeli bydź Sędziami młodzi ludzie niżli starzy, tedyby rostropności nie rożnice w mieście, z wtorey niewiadomości niechcący iest uczynek. Do rzeczy przystępuiąc zamykam tym, iż mężoboystwo niechcące ile iest niechcące szczere, nie ma bydź na gardle karano: ale mężoboystwo poszłe z niewiadomości grubey, z niechcenia przez uważenia sposobu czynienia przystoynego, mieysca, czasu, i inszych okoliczności, takie ma bydź karano ná gardle.

Ná dowody wyżey położone odpopowiadam. Ná pierwszy. Dwoiaki iest grzech: przeciwko naturze, przeciwko zwyczaiom przystoynym: kto niechc cy zabiia grzeszy przeciwko naturze, iż tak piękną rzecz od natury uczynioną psuie: nie grzeszy przeciwko obyczaiom bo z niewiadomości i przeciwko swey woli z trafunku uczyni. Ná drugi. Kto zabiie niechcący i szczerze, grzeszy ale iuż inszy iest grzech nie mężoboystwo, bo nie każde zabicie człowieka iest mężoboystwo.

Pisma

Pisma Swiętego wykładacze tak ná to mowią, iż Lamech był karan winą mężoboystwa, áby i Pan Bóg okazał iak wielki ieſt grzech człowieka zabić, i ludziom dał znać áby oſtrożnie ſobie poczynali, iż nie pilno patrzał, ieśli zwierz był, czyli człowiek w kogo miał ugodzić.

Ná czwarty. Prawda to ieśli uderzaiący co nieprzyſtoynego i niepotrzebnego czynił. Ale ieśli to czynił co mu było potrzeba i ſama przyſtoyność okazowała, taki uczynek ieſt przygodny trafunek nie mężoboyſtwo.

Ná piąty. Wymowka iedna ieſt prawdziwa, która ma mieyſce: druga zmyślona, fałſzywa, którey nie potrzeba wierzyć. Wymawia ſię kto, żem niechcący zabił, wpadł ná miecz i zabił ſię ſam, taka wymowka zmyślona ieſt: bo iako ſię miał zabic wpadłſzy ná miecz gdyby go był morderz nie wyimował z pochew: Wymowka tedy przeciwko rozumowi nieważna ma bydź.

Kontynuacya Hiſtoryi Woienney.

Wſzyſcy prawie Panowie rozmaitych Pańſtw, w teyże naſzey części są

związkiem albo krwi, albo przymierza ziednoczeni. Ale coż? żadne małżeństwo, żadne przymierze nie stanie, któreby rychło lub pozno nie było zrzodłem rosterkow między Monarchami. Do czego dodaymy y chandel także, który choć spaia Państwa, iednak dzieli ie niemal zawsze w czymkolwiek, o których dwu przyczynach woyny prawie nie wiedzą w innych częściach świata; Nie widzieć tam albowiem niewiast wnoszących w posagu, woynę małżonkom swoim o kraie daleko gdzieś tam leżące, nie słychać o przymierzach familii, żadnego tam domagać się nie trzeba swoim y potomstwa Imieniem zrzeczenia się prawa do Państw dziedzicznie spadaiących, żadnych tam lenności drobnych nie znaią, które od kilku Panow hołd brać muszą o co Panowie sami niekiedy między sobą się kłocą, iako we Włoszech y w Niemczech bardzo się często á mianowicie w tym wieku przydarza. Y ztąd to pochodzi (ieśli wyłączem wtargnienia burzycielow Państw, daleko w Azyi okrutnieyszych niż w Europie, y także rosterki nieuchronne o granice naybardziey między Turkiem y Persem) że prawie zawsze Azya zostaie w pokoiu.

Kto

Kto tylko na wſzyſtkie wielkie przypadki z pilnością pogląda, może poſtrzec iż od R. 1600 w Europie 40 już wielkich przeminęło woien, gdy tegoż czasu w Tartaryi wielkiey w Chinach y Indyi kraiach dalekich rozlegleyſzych, ludnieyſzych y bogatſzych za Europeyſkie, znaczna woyna tylko ſię iedna ſzczegulnie odprawiła, które zaś pomnieyſze toczyły ſię bądź w Azyi bądź w Affryce, bądź w Ameryce, te wſzyſtkie początek wzięły od Europeyczyków tam chandel prowadzących. Tak to ſzczupła ieſt ta część naſza, żeby ſię w niey miały zmieścić zatargi, między owemi to narodami wſzczęte, które procz wielu innych związków, ſame zpokrewnienia y handel miałyby nayściśley koiarzyć.

Ale opak ſię dzieie Małżeńſtwo Maxymiliana I. potym Ceſarza Niemieckiego z Maryą Xiężniczką Bourgundyiſką, było początkiem nieuſtannego wieku krwi rozlania przez 300 lat między Domem Auſtryackim y Francuſkim. Handle zaś Amerykańſkie y Affrykańſkie nowe w Europie wzniecały rozruchy, w ſamym czaſie naywiększych kłotni między

dzy

dzy Karolem V. Cesarzem Rzymskim y Franciszkiem I. Królem Francuskim, gdy się odkryło nowe ułożenie rownoważności Państw Europeyskich, które podziś dzień przyczyną y pokrywką iest tylu związkow y robot taiemnych po wszystkich prawie gabinetach, a których skutek z czasem da się widzieć, po którego Monarchy będzie stronie.

Król Angielski ná ow czas Henryk VIII. widząc się być między temi dwoma tak mocnemi przeciwnikami postanowił obudwom rownie przeszkadzać, iżby ieden nad drugiego zbyt nieprzemagał, przetoż wziął sobie za hasło strzelca z natężonym łukiem y tym napisem, *którego ia bronię ten iest Panem* ale ieżeli Henryk VIII. trzymał szalę rownosci, trzymał ią bardzo nierowno. A ktoż niewidzi że ná toż samo zanosi się i w naszych czasach, w których z pokrzywdzeniem iuż rozerwanych Państw, y z podobnymże losem który czeka Hollandyą y inne, usiłuią wzmocnić się niektore mocarstwa.

Krolowa Angielska ná ow czas Elżbieta z iedney strony dopomagała state-

cznie Francuſkiemu Krolowi Henrykowi IV. ściśnionemu od Domu Rakuſk ego, z drugiey utrzymywała ſpolnie, z tymże Henrykiem IV. Siedmiu Prowincyi Hollenderſkich zprzymierzonych wolność przy którey ugruntowaniu bardzo ſię ściśle ſpoiły Anglia Francya y Hollandya przeciwko Auſtryackiey władzy, która z oſobna wſzyſtkim trzem ſtraſzna była.

Przetoż choć podczas związek ná potym ſłabiał nigdy ſię iednak nie zerwał zupełnie, każde albowiem z tych trzech Państw, ſwego widocznego unikało niebeſpieczeństwa. (*a*) Stany Proteſtańſkie w Niemczech mocno ſię także do Francyi kleiły, álbowiem od rządow Karola V. Ceſarza lękaly ſię wielce, iżby Dom Rakuſki nazbyt mocny nie obrocił Ceſarſtwa w dziedzictwo, á ich wſzyſtkich w ſwe poddaństwo,. ná co ſię i teraz zdaie zanoſić, nie zagarnął, przetoż wezwał do Niemiec Szweda. Z czego ſię Francya

---

(a) *Katarzyna II. Imperatorowa Roſsyiſka w rzeczy ſamey y dopomaga ſtatecznie uciśnioney Polſzcze y z tąż utrzymuie Miaſta Anzyatyckiego czyli handlu Gdańſkiego wolność.*

cya y owszem same Włochy radowały wielce gdyż była nadzieia ukrocenia tey potęgi, którey się zawsze we Włoszech sprzeciwiano, á iednak ona tam przewodziła. (*b*) Y ztąd to gdy się niektóre części od Rakuskiego Domu odrywały, choć drugie Państwa nic ztąd nie korzystały, przecież się z tego iakby z nabytkow swoich cieszyły. Odpadła od Cesarza *Luzacya*, wpuł niemal wieku przeszłego do Elektora Saskiego Alsacya y Roussilion do Francyi, z czego Hollandyi y Anglii, lubo nic nie przybyło, iednakże tym samym rozumiały cos zyskiwać, że one Dom Rakuski tracił.

Kon-

(b) *Teraz przeciwnie każdy widzi iak Dom Rakuski nie tylko sprzeciwia się Włochom y całemu tam zostaiącemu Duchowieństwu, ale nawet wdziera się w rządy y prawa sameyże Stolicy Apostolskiey iedynie właściwe. y od samegoż Chrystusa nadane. Ktokolwiek tylko ma wiadomość iaką taką Historyi Kościelney iako władza Kościoła rożna iest od władzy Polityczney uznać powinien. Naydawnieysi Cesarze uznali tę prawdę y tak Justynian* ---Wielkie w prawdzie są dary nadane od Naywyższego Kapłaństwo y Cesarstwo, tamto zawiaduiące Boskiemi, to zaś czuwaiące nad ludzkiemi rzeczami.

Konſtantyn Wielki który żył wieku IV. będąc przytomnym na Concilium Niceńſkim, wzbraniał ſię rozſądzenia między Biſkupami mowiąc. *Bog was poſtanowił Kapłanami y od Boga dani nam ieſteście za Sędziow, nie ieſt zaś przyzwoita rzecz, żeby Człowiek ſądził rzeczy Boſkie.*

O Teodczyuſzu młodſzym świadczy Adrian, iako w liście do Synodu Effezyńſkiego piſał: *nie godzi ſię temu ktoryby nie był z rzędu Biſkupow mięſzać ſię w Kościelne rzeczy.* Bazyli Ceſarz na Synodzie VIII. przyznał że *rozſtrząſanie o tym należy iedynie do Papieżow.* Podobnie o Walentynianie Ceſarzu wſpomina Niceſorus y Sozomenus, piſarze. Możnaby tu przytoczyć y Alfonſa Krola Hiſzpanii, Edwarda Krola Anglii, Kenulfa Króla Merciow, Karola W. Ceſarza nie tylko z dzieł y cnot ale y ieſzcze większego z pomnożenia Wiary Katolickiey w całych Niemczech y w Saxonii, Ładyſława Krola Węgierſkiego. Ludwika Króla Francuſkiego którzy Papieżow ſwoiemi Oycami Duchownemi zwali y onym poſłuſzeńſtwo Synowſkie y poſzanowanie przynależyte oddawali.

Kon-

Kontynuacya Hiſtoryi Woienney podobney teraznieyſzym robotom Gabinetowym Europeyſkim

---

Kromwel ſławny ow krwi rozlewca w Anglii, nie odſtąpił od tegoż ułożenia, y chociaż zaboyca ſzwagra Ludwika XIII. y ſtryia Ludwika XIV Francuſkich Królow, iednak zawſze był z przywiązaniem do Francyi, którey ſprzyiały wſzyſtkie prawie narody przeciwiąc ſię Domowi Rakuſkiemu aż do owego cząsu kiedy Ludwik XIV. Krol Francuſki pokazał ſię ſtraſznym przez ſwoie zwycięſtwa, przez wybieranie naydoſkonalſzych Generalow, y Miniſtrow przez ſłabość nieprzyiacioł ſwoich. Wziął on R. 1667. połowę Flandryi, á w Rok potym Hrabſtwo Burgundyiſkie Ceſarzowi. W ten czas Hollendrzy wſławieni od nieiakiego czaſu męſtwem ná woynach y wzbogaceni obrotnym handlem, przeſtali obawiać ſię więcey Auſtryakow dawnieyſzych ſwoich Panow, á ſtrachali ſię Francuzow dawnych ſwoich Obrońcow. Dla czego przez wdawanie ſię ſwoie pociągneli Ludwika XIV. do uczynienia pokoiu Akwizgrańſkiego z czego ſię potym chełpili.

Y to to było początkiem ſławnego

wtar-

wtargnienia tego Monarchy do Hollandyi R. 1672. wszedł on bez trudności w ligę z Karolem II. Krolem Angielskim, któremu nie stawało pieniędzy, á miał bez tego urazę do 7miu Prowincyi. Z nim więc złączony Ludwik wolał raczey ukarać Hollandyą, niżeli podbić Cesarską Flandryą do którey miał prawo y podobnoby się przy nim utrzymał, ale w krotce Anglia y Hollandya złączyły się z sobą y zawsze iuż przeciwne były wszystkim zamysłom Francyi.

Z tym wszystkim coraz się bardziey chwała y potęga Ludwika pomnażała, á z nią rosła y nieprzyiacioł liczba.

Toż samo postrzeganie rownoważności, które dotąd przeciwko samym Austryakom pobudzało nieprzyiacioł, iuż obrociło na potym wszystkich przeciwko Francuzom. Wilhelm Stathouder Hollandyi (c) z Królem Angielskim był od R. 1689.

(c) *Stadthouder albo Stadthalter iest to naywyższy Xiąże u Hollendrow, ten urząd kilkakrać RP. znosiła y przywracała aż R. 1747. postanowiła nie tylko być dożywotnim, ale też w następcach oboyga płc. dziedzicznym.*

1689 duſzą związku który ſię oburzył na Ludwika XIV. porwały ſię zatym do broni, Hiſzpania, Niemcy, Anglia, Hollandya, Sabaudya y nawet ſam Papież Innocenty XI. trzeba ſię było opierać tylu razem nieprzyiaciołom.

Dla czego musiał długo utrzymywać, bliſko czterechkroć ſto tyſięcy dobrze ćwiczonego Woyſka y więcey ſta okrętow zbroyno ſzeregowych, który gdy obeymował rządy nad o. woiennych nie znalazł.

A lubo cała prawie Armata wodna przy odnodze *Hogue* ſtraſzliwą od Anglikow poniosła klęſkę, lubo towarzyſtwo Indyiſkie od ſławnego Miniſtra *Kolberta* poſtanowione zniſzczone zoſtało, iednak w *Ryswiku*, zawarte ieſt przymierze, które Ludwikowi nie tylko nie było zelżywe, ale y owſzem pożyteczne. Tenże ſam powſzechny wzgląd na rownoważność Państw Europeyſkich, ſkładał ſię z bardzo wielu zdań przeciwnych ſobie, y ſkleił przecie ten pokoy z którego ułożenie dotąd nigdy nieſłychane wynikło.

Ktoż nie widzi, czy nie podobne tylko ułożenie w tym ieſzcze wieku

XVIII.

XVIII. wyniknie w całey Europie. Karol II. ostatni Krol Hiszpański z linii Austryackiey bliski był śmierci à potomstwa nie miał. Anglia y Hollandya wdały się w to wcześnie y Ludwik XIV. Król Francuski którego cale nie lubiły, zawarły przymierze mocą którego podzieliwszy wszystko na części, wyznaczyły mu niektóre odcięte Prowincye, boiąc się iżby całego potym dziedzictwa nie zagarnął.

Karol II. wielce się na to urąganie z słabosci swoiey oburzył, iż ieszcze za życia dzielić Państwo, y wyznaczać następcow chciano (*d*) przetoż bez odwłoki innnych wszystkich oddaliwszy,, Syna Elektora Bawarskiego przez testament dziedzcem wszystkich swych dzierżaw mianował. To dziecie godziło się prawnukiem Filippowi III Krolowi Hiszpańskie-

(d) *Podobnego coś Journal Polityczny Hamburski, na R. 1784. ważył się rozsiać z strony Krola Polskiego na karcie 462. przy samym końcu, ale niedziw, chciwość zwłaszcza w tym wieku Niemcow, nie zna granic w rzeczach duchownych, coż dopiero politycznych.*

ſkiemu. Rozporządzenie zdawało ſię być ſprawiedliwe y roſtropne. Dom Rakuski mogł ſię oſkarżać, ale niemścić ſię, nawet y nieuchronne kłotnie, które mogły z podziału powſtać, nikneły, a rownoważność Europeyſka ſię utrzymywała, gdy Xiąże młody Bawarſki we trzy mieſiące po ſwym ogłoſzeniu na Tron Hiſzpańſki w ſamym kwieciu młodości umiera.

Ułożono zatym drugie roſporządzenie y podział nowy podano do uwagi Krolowi Hiſzpańſkiemu Medyolan Domowi naznaczony był Lotaryńſkiemu, a Lotaryngia uſtąpiona Francyi na zawſze, co ſię toż po części iakośmy widzieli ſpełniło potym.

Krol Hiſzpańſki Karol II. acz w doſyć młodym wieku nieznayduiąc iednak ſpoſobu przeciągnienia życia, chciał na potym zapiſać wſzyſtkie ſwoie Państwa, ArcyXiążęciu Karolowi Wnukowi ſwoiey żony, drugiemu Ceſarza Leopolda Synowi, nieodważaiąc ſię za naſtępcę mianować ſtarſzego brata, aby Ceſarſtwo y Hiſzpania pod iednym nie były Monarchą.

Y tak to ułożenie rownoważności
wiele

wiele mogło, zwłaſzcza, iż rzecz była oczywiſta że gdyby Hiſzpania Indye, Ceſarſtwo, Węgry, Czechy, y Lombardya w iedne weſzły ręce, nieomylnie uzbroiłyby, ná rozerwanie tego wſzyſtkiego reſztę Europy. Dopraſzano ſię więc Leopolda Ceſarza, iżby ná czele 10 tyſięcy zbroynych, Karola II. Syna ſwego przyſłał do Madrytu. Ale ani Francya, ani Anglia, ani Hollandya, ani Włochy nie przyſtawſzy ná to, wſzyſtkie koniecznie domagały ſię podziału. Ceſarzowi nie zdało ſię posłać Syna, y woyſkiem od dzieſiątka tyſięcy doświadczać, iak niebeſpieczno ślepemu powierza ſię ſzczęścia.

Zatym naſtąpiło w ſprawie ták wielkiey wagi między dwoma Monarchami to, co ſię poſpolicie trafia w małych ſprawach między niżſzemi, ſprzeczano ſię, ſkarżono, winę z iednego ná drugiego zwalano Hardość też Niemiecka ſtraſznie obruſzyła wyniosłość Hiſzpańſką. Hrabini *de Perlits.* Która władała żoną umieraiącego Krola, umyſły odrażała uſtawicznie, które miałaby łagodzić y uymować, á rada Wiedeńſka przez ſwoię nieſłychaną wyniosłość ieſzcze ie bardziey oddalała.

Reſzta na potym.

Charakter Anglikow.

Wystawiwszy obraz Niemców, którym perwsze się dało mieysce, iako naydawnieyszemu ze wszystkich dziś w Europie mieszkaiących narodowi, sądzę, że drugie zaraz w tym malowaniu należy się mieyśce Anglikowi. ---- W samey rzeczy, ieżeli iest iaki narod, tak dla swego charakteru szczególny, iż przypatruiąc się *np.* z księżyca ziemi naszey iaki obserwator, nie maiący do żadney iey części ani przywiązania, ani też wstrętu, musiałby się zastanowić nad nim naydłużey, i czuć w sobie raz szacunek i podziwienie, drugi raz żal, i politowanie nad nim, właśnie iak się z nami dzieie, pod czas wyborney iakiey tragedyi; to zapewne Angielski,--- naród zawsze iednakowy --- sobie równy, i oryginalny, tak, iak tylko być może przy tak wielkiey starości świata.

Nie potrzeba tu dla powzięcia wzoru, obyczaiów Anglików dzisieyszych, budzić z grobów ich przodków, iakośmy to uczynili z Niemcami. Od tego czasu iak nastała wolność Brytańczyków, uformował się ich charakter, i czym się oni ná ów czas stali, tym są aż do dnia dzisieyszego.

Reszta na potym.